

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗΙ

ΠΕΝΤΕ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΙΝ ΤΟΥ ΧΑΝΔΑΚΟΣ ΧΡΟΝΩΝ

Δημοσιεύω κατωτέρω ἐν μεταφράσει πέντε τουρκικά ἔγγραφα, κατακεχωρισμένα εἰς τοὺς Κώδικας τοῦ Ἱεροδικείου Ἡρακλείου (νῦν ἐν τῷ Τουρκικῷ Ἀρχεῖῳ Ἡρακλείου), ἀναγόμενα εἰς τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Τούρκων χρόνους, τὰ ὁποῖα ρυθμίζουν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ μέλλον νὰ ἰσχύσῃ ἐν Κρήτῃ δασμολογικὸν σύστημα, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰς ἐμπορικὰς καὶ διπλωματικὰς σχέσεις τῆς Ὀθωμ. Αὐτοκρατορίας καὶ Ἑνετίας, ἅμα δὲ τὰς φορολογικὰς ὑποχρεώσεις τῶν ἀλλοδαπῶν ἐν Κρήτῃ.

1.

Ἐρμηνεία Κανονισμοῦ Τελωνειακῆς Διατάξεως (Der beyanı kanunnamei ahvali ğümrük) εὑρίσκεται κατακεχωρισμένη ἐν τῷ Κώδικι ἀμέσως μετὰ τὴν «Νέαν Κανονιστικὴν Διάταξιν» («Κρητικὰ Χρονικὰ» Α', σ. 84 κ.ἑξ.). Παρὰ ταῦτα χρονολογικῶς προηγεῖται ταύτης, ἐκδοθεῖσα 38 μόνον ἡμέρας μετὰ τὴν ὑπογραφήν τῆς ἐνετοτουρκικῆς συνθήκης περὶ παραδόσεως τοῦ Χάνδακος¹. Ἡ σπουδὴ τῆς ἐκδόσεως εἶναι ἐνδεικτικὴ τῆς προθέσεως τῶν Τούρκων, ὅπως τὸ συντομώτερον, διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ὀθωμ. Αὐτοκρατορίας ἰσχύοντος ἡπίου δασμολογίου², ἀναζωογονήσουν τὸ ἐμπόριον τῆς νήσου, τὸ ὁποῖον καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μακροχρονίου Κρητικοῦ Πολέμου δὲν εἶχε τελείως νεκρωθῆ³.

¹) Αὕτη ὑπεγράφη τὴν 6ην σεληνιακοῦ μηνὸς Ῥεμπιουλαχίε τοῦ ἔτους 1080 (6 Σεπτεμβρίου 1669) βλ. Le Comte Dagu, Histoire de la Republique de Venise, Tome VII, Bruxelles 1840, p. 226, ὅστις παραλαμβάνει ἀπὸ τὸν τουρκικὸν ἱστορικὸν Raşit. Ἡ Νέα Κανονιστικὴ Διάταξις ἐξεδόθη, φαίνεται, τὸ 1671 βλ. Hammer, Geschichte d. Osman. Reiches, Pesth 1840, III, 657: «ganz Kreta wurde vermessen», καὶ «Κρητικὰ Χρονικὰ» Α' 85 καὶ 414, ὑποσ. 96.

²) Πβλ. George Finlay, The History of Greece, Edimburgh and London 1856, σ. 27: «This moderate duty enabled the commerce of the Othoman empire to flourish greatly during the sixteenth and seventeenth centuries», ὡς καὶ ὑποσ. 1:

³) Βλ. ἔγγραφα τοῦ Τ.Α.Η., Κῶδ. 1ος (1657), σσ. 79, 104, 109, 121, ὅπου

Καίτοι δὲν ἀναφέρεται ὁ τόπος τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἐγγράφου, ἐκ τῆς ἡμερομηνίας του⁴ δύναται νὰ συναχθῆ ἀσφαλῶς, ὅτι ἐξεδόθη τοῦτο ἐν Χάνδακι, πιθανῶς ὑπὸ τοῦ τότε ἐν αὐτῷ ἐδρεύοντος ἀνωτέρου ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Ὑπαλλήλου (Defterdari Girit).

Ἡ σημασία τοῦ ἐγγράφου διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ παλαιότερου ἐν Κρήτῃ ἐπιβληθέντος δασμολογίου, περὶ τοῦ ὁποίου ἐλάχιστα ἐγνωρίζαμεν μέχρι τοῦδε⁵, εἶναι προφανής. Ἐκ τούτου πληροφορούμεθα ἐπίσης τὰ συνήθως τὴν ἐποχὴν ταύτην εἰσαγόμενα εἶδη, τῶν ὁποίων ὄχι ὀλίγα ἀφοροῦν εἰς πολυτελεῖς ἀμφιέσεις τῶν προυχόντων, ἀναγραφόμενα μάλιστα ἀναλυτικῶς. Χαρακτηριστικὴ διὰ τὴν ἐποχὴν καὶ περιοχὴν ἐφαρμογῆς εἶναι ἡ ἀπλότης καὶ ἡ ἀτέλεια τοῦ δασμολογίου.

1. — Τ.Α.Η. Κῶδιξ 3ος σελ. 104. Ἄριθ. μεταφράσεως 398.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ ΤΕΛΩΝΕΙΑΚΗΣ ΔΙΑΤΑΞΕΩΣ

Ἐκ τῶν μετακομιζομένων διὰ θαλάσσης εἰς τὴν ἀποβάθραν ἐκ μουσουλμανικῶν περιοχῶν⁶ ὑφασμάτων, κατηφῶν, καμουχάδων, δαμασκηῶν πεποικιλμένων, ταφτάδων ἢ ἄλλων μεταξωτῶν, ἐριούχων, μουσελινῶν, ὑφασμάτων καὶ πανικῶν καταλλήλων διὰ φόδραν⁷, ὀθονῶν, ταπήτων, μαλλίνων κλινοσκεπασμάτων, βαμβακερῶν ἐν γένει ὑφασμάτων, δερμάτων λυγκός, ἀλώπεκος, ἰκτίδος, σαμουρῶν καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων, στρωσιδίων ἐν γένει, κηροῦ, ἐλαιολάδου, ἰχθυελαίου, χα-

γίνεται λόγος περὶ συνεταιρισθέντων χριστιανῶν μετὰ τούρκων καὶ ἰουδαίων ἐμπόρων, ὡς καὶ περὶ ἀπαγορεύσεων ἐξαγωγῆς σιτηρῶν καὶ ἐλαίου ἐκ Κρήτης.

⁴) Τὴν εἶδησιν τῆς πτώσεως τοῦ Χάνδακος ἐπληροφορήθη ὁ Σουλτᾶνος μόλις τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1669, ἐν πορείᾳ, κατὰ τὴν διάρκειαν κυνηγίου τοῦ ἀπὸ Λαρίσης εἰς Εὐβοίαν: βλ. Hammet, αὐτ. σ. 636. Δὲν ἦτο ἄρα δυνατόν νὰ ἐξεδόθη τὸ ἐγγράφον, 38 μόνον ἡμέρας μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τοῦ Ἐπιτρόπου Καρὰ Μουσταφᾶ Πασᾶ.

⁵) Τὴν μοναδικὴν σχετικὴν πραγματείαν τοῦ Ἀνδρέου Ἀνδρουλιδάκη ἢ Κοπάση, Τὸ εἰς Κρήτην εἰσαχθὲν φορολογικὸν σύστημα κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλώσεως αὐτῆς, Χανιά 1882, δυσεύρετον οὖσαν, δὲν ἠδυνήθη νὰ χρησιμοποιήσω. Ἐκ τῶν παρὰ Ν. Σταυράκη, Στατιστικὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης, Ἀθῆναι 1890, σ. 152, ἀποσπασμάτων συνάγεται σαφῶς, ὅτι τὸ παρὰ Κοπάση περιγραφόμενον δασμολόγιον δὲν εἶναι τὸ τῶν πρώτων μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνων, ἀλλὰ τὸ μετὰ τὸ 1703 ἐπιβληθὲν βλ. καὶ Ἄντ. Σήφακα, Τὸ ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰσαχθὲν εἰς Κρήτην φορολογικὸν σύστημα, ΕΕΚΣ Γ', σ. 172. Καὶ ὁμοῦς ὁ Κοπάσης, κατὰ τὸν Σταυράκη, αὐτ. σ. 149, «ἀνεδίφησε τὰ εὐθὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐκδοθέντα σχετικὰ αὐτοκρατορικὰ διατάγματα».

⁶) Τὸ κείμενον ἔχει musulmanlar' μετέφρασα κατὰ τὴν ἀπαιτουμένην ἔννοιαν ὡς νὰ ἦτο γεγραμμένον musulmanlar diyarından.

⁷) Ἐν τῷ κειμένῳ χρησιμοποιοῦνται δύο ὄροι: boğasi καὶ astar.

βιαρίου, πιλημάτων δι' ἐπενδύτας καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων, θὰ εἰσπράττεται δασμὸς παρὰ τῶν μουσουλμάνων δύο ἄσπρα ἐπὶ τοῖς ἑκατόν, παρὰ τῶν φόρου ὑποτελῶν τέσσαρα ἄσπρα καὶ παρὰ τῶν ξένων πέντε ἄσπρα. Ἐὰν ὁμοῦς ἔμπορός τις, θέλων νὰ ἀναχωρήσῃ, ζητῆ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἐμπορευμάτων, ἅτινα ἐκόμισε εἰς τὸ τελωνεῖον, τότε οὐδὲν εἰσπράττεται παρ' αὐτοῦ.

Ἐὰν πάλιν ἔμπορός τις, μετὰ τὴν πληρωμὴν τοῦ δασμοῦ τῶν ἐμπορευμάτων ἅτινα ἐκόμισε, πωλήσῃ ταῦτα εἰς ἄλλον καὶ ὁ ἀγοραστὴς ναυλώσας πλοῖον, ἐπιθυμεῖ νὰ μεταφέρῃ ταῦτα διὰ θαλάσσης εἰς ἄλλην ἐπικράτειαν, ἐὰν μὲν οὗτος τυγχάνει μουσουλμᾶνος, θὰ πληρώσῃ δύο ἄσπρα ἐπὶ τοῖς ἑκατόν, ἐὰν φόρου ὑποτελῆς, τέσσαρα, ἐὰν ξένος, πέντε ἐπὶ τοῖς ἑκατόν.

Ἐὰν ἀπὸ τὰς χώρας τῶν Φράγκων, ἀπὸ τὴν Ἑνετίαν ἢ ἀπὸ ἄλλα μέρη, εἰσαχθοῦν ἐμπορεύματα, εἴτε Φράγκος εἶναι ὁ ἔμπορος εἴτε Μουσουλμᾶνος, εἴτε φόρου ὑποτελῆς εἴτε ἄλλος ξένος, εὐθύς ὡς φθάσουν ταῦτα εἰς τὸ τελωνεῖον θὰ εἰσπράττωνται βάσει τῆς ἀξίας των παρ' αὐτοῦ πέντε ἄσπρα ἐπὶ τοῖς ἑκατόν, πωλήσῃ ἢ δὲν πωλήσῃ, ἀνοίξῃ ἢ δὲν ἀνοίξῃ τὸ ἐμπόρευμά του. Ἐὰν ὁμοῦς ὁ κομιστὴς ἔμπορος, μετὰ τὴν καταβολὴν τοῦ δασμοῦ, θελήσῃ νὰ μεταφέρῃ ὁ ἴδιος τὸ ἐμπόρευμά του εἰς ἄλλο μέρος, δὲν εἰσπράττεται παρ' αὐτοῦ νέος τελωνειακὸς δασμὸς.

Ἐὰν πάλιν ἔχῃ πωλήσῃ τὸ ἐμπόρευμά του εἰς ἄλλον καὶ ὁ ἀγοραστὴς θελήσῃ νὰ μεταφέρῃ τοῦτο εἰς ἄλλο μέρος, ὅπουδῆποτε καὶ ἂν πρόκειται νὰ τὸ μεταφέρῃ οὗτος, θὰ εἰσπράττωνται παρὰ μὲν τοῦ Μουσουλμάνου δύο ἄσπρα ἐπὶ τοῖς ἑκατόν, παρὰ δὲ τοῦ φόρου ὑποτελοῦς τέσσαρα καὶ παρὰ τῶν ξένων πέντε ἄσπρα.

Ἐὰν φόρου ὑποτελεῖς, εὐρισκόμενοι ἐν τῇ ἡμετέρᾳ χώρᾳ, συνεταιρισθοῦν μετὰ Φράγκων, εὐρισκομένων εἰς φραγκικὰς χώρας καὶ ἀποστέλλουν ἐκεῖ ἐμπορεύματα, θὰ ἰσχύῃ δι' αὐτοὺς ὁ προβλεπόμενος διὰ τοὺς φόρου ὑποτελεῖς δασμὸς. Ἐὰν πάλιν συνεταιριζόμενοι μετὰ Φράγκων εἰς ἄλλας χώρας, ἀποστέλλουν ἐμπορεύματα εἰς τὴν χώραν μας, θὰ ἰσχύῃ δι' αὐτοὺς ὁ προβλεπόμενος διὰ τοὺς ξένους δασμὸς.

Ἐὰν εἰσαγάγῃ τις πρόβατα, θὰ εἰσπράττωνται δύο ἄσπρα ἐπὶ ἑξ ὑποβάτων. Ἐὰν εἰσαγάγῃ ἢ ἐξαγάγῃ ἵππους, θὰ εἰσπράττωνται ἑφ' ἑκάστου ἵππου πέντε ἄσπρα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ τέσσαρα ἄσπρα διὰ τὸ Δημόσιον καὶ τὸ ἓν διὰ τοὺς ναύτας. Ἐὰν εἰσαγάγῃ βουβάλους, θὰ εἰσπράττωνται ὀκτὼ ἄσπρα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ τέσσαρα διὰ τὸ Δημόσιον καὶ τὰ τέσσαρα διὰ τοὺς ναύτας. Ἐὰν εἰσαγάγῃ χοίρους, θὰ εἰσπράττωνται τέσσαρα ἄσπρα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ δύο διὰ τὸ Δημόσιον καὶ τὰ ἕτερα δύο διὰ τοὺς ναύτας.

Ἐπὶ δὲ τοῦ οἴνου καὶ τῆς ρακῆς, τὰ ὅποια εἶναι ὁ ἐπιούσιος ἄρτος τῶν ἀπίστων, εἴτε ἐξάγονται εἴτε εἰσάγονται, θὰ εἰσπράττωνται βάσει τῆς ἀξίας των τέσσαρα ἄσπρα ἐπὶ τοῖς ἑκατόν.

Τέλος, ἐπὶ σίτου καὶ κριθῆς, λαμβανομένου ὡς μέτρου χωρητικότητος τοῦ ἐσφραγισμένου κοιλοῦ, θὰ εἰσπράττεται ἐφ' ἑκάστου κοιλοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἡμισυ ἄσπρον διὰ φόρον ἀγορανομίας.

Οὕτω θὰ εἰσπράττεται ὁ κατὰ νόμον δασμὸς ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω ἀναφερομένων εἰδῶν καὶ ἐπὶ τῶν ὁμοίων τούτοις.

Λέν θὰ ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς Διοικητὰς, Τοπάρχας καὶ Σουμπασηδες ἢ ἀνάμιξις καὶ ἐπέμβασις εἰς τὰ ζητήματα ταῦτα μὲ τὴν πρόφασιν διὰ «αἱ περιφέρειαι αὗται ὑπάγονται εἰς τὰ ὄρια τῆς δικαιοδοσίας μας».

Ἐγράφη τῇ 18ῃ Τζαμαζιουλεβέλ 1080⁸.

2-4

Τὰ ἀκολούθως δημοσιευόμενα τρία ἔγγραφα εἶναι σχετικά μὲ τὴν ἀνασύνδεσιν τῶν διπλωματικῶν καὶ εἰδικώτερον τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων Ὀθωμ. Αὐτοκρατορίας καὶ Ἑνετίας. Ἡ Ἑνετία, ἡ ὁποία καὶ διαρκοῦντος τοῦ Κρητικοῦ Πολέμου εἶχε κατορθώσει νὰ διενεργῇ ἐμπόριον ἀνὰ τοὺς λιμένας τῆς Ἀνατολῆς διὰ πλοίων τῆς ὑπὸ ξένην σημαίαν⁹, ἐφρόντισεν ὡς τάχιστα διὰ τῶν δραστηρίων καὶ εὐφυῶν διπλωματῶν τῆς νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν προτέραν θέσιν εἰς τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς. Ἦδη ἐν τῇ μετὰ τῶν Τούρκων συνθήκῃ κατὰ τὴν πτώσιν τοῦ Χάνδακος εἶχε λάβει μέριμναν διὰ τὴν ἀνασύνδεσιν τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων, δι' εἰδικοῦ ἄρθρου, δι' οὗ ἐπανεφέροντο ἐν ἰσχύϊ αἱ σχετικάι διατάξεις τῆς συνθήκης εἰρήνης τῆς Κύπρου¹⁰. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἀναμφισβήτητος διπλωματικῆ ἐπιτυχία, ὀφειλομένη εἰς τὴν

⁸) 3 Ὀκτωβρίου 1669.

⁹) Βλ. Διον. Α. Ζακυθηνοῦ, Περὶ τῆς ἐμπορικῆς κινήσεως τῶν λιμένων Ἀττικῆς κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, «Ἑλληνικά» Ζ', σ. 255, ὅπου παρατίθεται ἡ μαρτυρία τοῦ γάλλου Προξένου Giraud: «Pendant le temps de la guerre des Vénitiens avec le Turcq, les Vénitiens faisoient en cette eschelle (d' Athènes) des négoces de consideration, envoyant leurs vaisseaux tantost soubz la bannière de France tantost soubz la bannière angloise tantost soubz la bannière hollandoise» ἀλλὰ καὶ περὶ τουρκικοῦ πλοίου ὑπὸ γαλλικὴν σημαίαν, παραλαμβάνοντος ἐκ λιμένος τῆς Ἀττικῆς τὸ 1664 ἐμπορεύματα δι' Ἑνετίαν (αὐτ., σ. 260). Βλ. καὶ Finlay, αὐτ. 201, περὶ ἐμπορίου μετὰ τῆς Ραγούζης κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Κρητικοῦ Πολέμου.

¹⁰) Διὰ τοῦ 15ου ἄρθρου τῆς συνθήκης τοῦ Χάνδακος βλ. παρὰ Amy Bernardy, Venezia e il Turco, Firenze 1902, σ. 119 καὶ Andrea Valiero, Storia della Guerra di Candia, Trieste 1859, σ. 351. Τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης τῆς Κύπρου βλ. παρὰ Hammer, αὐτ. II, σ. 426.

ἰκανότητα τοῦ συνάψαντος τὴν συνθήκην Φραγκ. Μοροζίνη¹¹. Τὴν διπλωματικὴν ἰκανότητα τοῦ Ἀλοῖζου Μολίνου, τὸν ὁποῖον βλέπομεν ἐνεργοῦντα διὰ τὸν διορισμὸν Προξένου τῆς Ἑνετίας ἐν Κρήτῃ εἰς τὸ πρῶτον τῶν ἀκολουθούντων ἐγγράφων (ἀριθ. 2), ἐχρησιμοποίησεν ἡ Ἑνετία ἤδη κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τοῦ Κρητικοῦ Πολέμου, προσπαθοῦσα νὰ περισώσῃ ὅ,τι ἦτο δυνατόν ἀπὸ τὸ σπουδαιότατον κέντρον τοῦ ἐμπορίου τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, τὴν Κρήτην. Πράγματι, ζητοῦσα αὕτη νὰ ἐξεύρῃ συμβιβαστικὴν λύσιν πρὸς ἄμεσον κατάπαυσιν τοῦ μετὰ τῆς Ὀθωμ. Αὐτοκρατορίας πολέμου, διὰ διαφόρων συνδυασμῶν¹² ἐξικνουμένων μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ διαμοιρασμοῦ τῆς Κρήτης, εἶχε, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν προσπαθειῶν τῆς διὰ μέσου τῶν Βαλλῶν τῆς Ballarino καὶ Giavarina, ὡς καὶ τοῦ γραμματέως τῆς Πρεσβείας Padavino¹³, ἀποστείλει ὡς πρεσβευτὴν τὸν Luigi Alvise Molino Cavaliere¹⁴, ἵνα συνεχίσῃ τὰς διαπραγματεύσεις μέχρι τελικῆς ἐπιτυχίας. Αἱ προσπάθειαι τοῦ τόσον ἐν τῇ ἡπει-

¹¹) Δέον νὰ μὴ παραγνωρισθῇ καὶ ἡ συμβολὴ τῶν ἐλλήνων Ἀνάτη καὶ Σκορδίλη, ἀντιπροσώπων τοῦ Μοροζίνη κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις.

¹²) Τοιαῦται ἀπόπειραι συμβιβασμοῦ ἐγένοντο ἐπανειλημμένως ὑπ' ἀμοτέρων τῶν ἐμπολέμων ἐπ' εὐκαιρίᾳ σημαντικῶν αὐτῶν ἐπιτυχιῶν κατὰ ξηρὰν ἢ κατὰ θάλασσαν· βλ. D a r u, αὐτ. σσ. 61, 66, 74, 77, 78, 80, 81 καὶ 94.

¹³) Ὁ Βεζύρης Ἀχμέτ Πασᾶς Κιοπροουλῆς, γενόμενος τὸ 1666 ἀρχιστράτηγος τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων ἐν Κρήτῃ, συμπαρέλαβεν, ἀναχωρῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, τὸν Βαῖλον τῆς Ἑνετίας Giovanni Battista Ballarino, ἵνα συνεχίσῃ τὰς διαπραγματεύσεις. Τούτου ὅμως θανόντος καθ' ὁδὸν παρὰ τὰς Θήβας (βλ. Valiero, αὐτ. II, 259) τὰς διαπραγματεύσεις ἐσυνέχισεν ὁ συνταξιδεύων γραμματεὺς τῆς Πρεσβείας Padavino, μετὰ τοῦ ὁποίου ὁ τούρκος ἀρχιστράτηγος ἔφθασεν εἰς Χανιά. Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ballarino Girolamo Giavarina, ἀφικόμενος εἰς Χάνδακα τὸν Ἰούλιον τοῦ 1667 καὶ ἀποβιβασθεὶς ἀδείᾳ τῶν Τούρκων παρὰ τὸν Γιόφυρον, προσεπάθησε νὰ ἐπιτύχῃ διὰ διαπραγματεύσεων συμβιβασμὸν, ἀλλ' ἀπέτυχε καὶ ἐνεκλείσθη μετὰ τοῦ ὡς διερμηνέως παρασταθέντος Padavino εἰς τὸ Μετόχιον Κατιρτζόγλου (τὸ σήμερον Δ τῆς Φορτέτσας ἠρειπωμένον Φουρτούνα Μετόχι)· βλ. Valiero, αὐτ. σ. 286, Hammer, αὐτ. III, 617, 622, 628. Ὁ θάνατος τῶν Ἑνετῶν τούτων διπλωματῶν, παραμείνας μυστηριώδης, ἀνηγγέλθη τὸν Νοέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ ἡ Ἑνετία ἠναγκάσθη κατόπιν αἰτήσεως αὐτοῦ τοῦ τούρκου ἀρχιστρατήγου νὰ ἐκλέξῃ νέον ἀπεσταλμένον (Valiero, 292-3, Hammer, 623, D a r u, 216).

¹⁴) Ὁ κατ' ἀρχὰς προταθεὶς γνωστὸς ἱστορικὸς τοῦ Κρητικοῦ Πολέμου Andrea Valiero ἀπεποιήθη τὸν διορισμὸν. Ὁ διορισθεὶς τέλος τὸ 1668 Molino διὰ τοῦ Σπαλάτο καὶ Γλαρέντζας κατηθύνθη εἰς Λάρισαν, ὅπου εὗρισκετο ὁ Σουλτᾶνος Μεχμέτ IV, παρὰ τοῦ ὁποίου ὅμως δὲν ἐγένετο δεκτός. ἠναγκάσθη οὕτω νὰ κατέλθῃ, ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ Ἐπιτρόπου Καρὰ Μουσταφᾶ Πασᾶ, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1669 εἰς Χανιά· (βλ. Valiero, 297, 324, 326; Hammer, 628-9).

ρωτικῇ Ἑλλάδι ὅσον καὶ ἐν Κρήτῃ δὲν ἐπέτυχον, τέλος δὲ ἐνεκλείσθη εἰς τὸ Μετόχιον Κατιρτζόγλου¹⁶, ὅπου εἶχον ἐγκλεισθῆ καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἀποσταλέντες διπλώματα. Διὰ λόγους, φαίνεται, ἀσφαλείας ἀπεμακρύνθη ἐκεῖθεν εἰς Χανιά, ὅπου παρέμεινε μέχρι τῆς πτώσεως τοῦ Χάνδακος, χωρὶς νὰ παύσῃ νὰ διατελῆ εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῆς Γαληνοτάτης. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Χάνδακος ἀνέλαβε νὰ ἐπιτύχῃ ἀπὸ τὴν ἐνετικὴν σύγκλητον τὴν ἐπικύρωσιν τῆς συναφθείσης συνθήκης¹⁶. Ἡ Ἑνετία ἀναγνωρίζουσα τὰς ὑπηρεσίας τὸν καὶ τὴν ἰκανότητά του εἰς τὰ ζητήματα τῆς Ἀνατολῆς, τὸν ἀπέστειλεν ὡς Πρεσβευτὴν τῆς (*ambasciatore straordinario*) εἰς τὴν αὐτὴν τῆς Ὀθωμ. Αυτοκρατορίας. Ἀφοῦ τὸ 1670 διεπραγματεύθη τὸ ζήτημα τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν αἰχμαλώτων¹⁷, ἠσχολήθη μὲ τὴν τοποθέτησιν προξένων εἰς διάφορα σημεῖα τῆς Ὀθωμ. Ἐπικρατείας. Οὕτω τὸ 1671, προφανῶς τῇ ἐνεργείᾳ του, ἐτοποθετήθησαν Πρόξενοι εἰς τὴν Εὐβοίαν, Πελοπόννησον, Δαρδανέλλια καὶ Κρήτην¹⁸.

Δημοσιεύομεν ἐνταῦθα τὸ Μπεράτιον τοῦ διορισμοῦ τοῦ ἐν Κρήτῃ Προξένου ὑπὸ ἡμερομηνίαν 29 Μαΐου 1671¹⁹. Διὰ Μπερατίων ἐφωδιάζοντο πάντες οἱ ἀναλαμβάνοντες προξενικὰ καθήκοντα, ὡς ἄλλως καὶ πάντες οἱ ὀπωσδήποτε διοριζόμενοι πρὸς κατοχύρωσιν τοῦ διορισμοῦ των²⁰, τὸν δὲ διορισμὸν των ἐζήτει δι' αἰτήσεώς του ὁ ἐν τῇ

¹⁶) Valiero, 326, Hammer, 628.

¹⁶) Valiero, 354.

¹⁷) Hammer, 639, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι «hatte jetzt zu Adrianopel feyerliches Gehör beym Sultan».

¹⁸) Hammer, 640: «Hierauf wurde zu der vertragsmässigen Anstellung von Consuln auf Kandia, Negreponte, in der Morea und an den Dardanellen». Δὲν γνωρίζομεν ἐὰν ὁ γάλλος Πρόξενος Giraud διορίσθη τὸ 1670 ὑποπρόξενος τῶν Ἑνετῶν τῇ ἐνεργείᾳ του (βλ. Ζακυθηνοῦ, αὐτ., σ. 264: «En 1670 et 1671 j' estois vice-consul pour les Vénitiens»). Τὰ ἔγγραφα τῶν Consoli Veneti di Candia (1586 - 1720) εὑρηνται ἐν τῷ Archivio di Stato di Venezia, Lettere dei Consoli, ἀριθ. 77 (26) βλ. Σπ. Λάμπροῦ, Ἐλεγχος Ἱστορικῶν ἐγγράφων περὶ διαφόρων ἑλληνικῶν χωρῶν ἐν τῷ δημοσίῳ ἀρχεῖῳ τῆς Βενετίας, «Ν. Ἑλληνομνήμων», XI (1914), σ. 450. Κατάλογον τῶν ἐνετικῶν προξενείων ἐν Ἀνατολῇ τῷ 1718, ἐκ συνημμένης εἰς τὴν συνθήκην τοῦ Πασάροβιτς σημειώσεως (Archivio di Stato, Basta 342, nr 26) βλ. αὐτόθι. σ. 324.

¹⁹) Ἡ ὑπὸ τοῦ Hammer, αὐτόθι, ἐν τῇ ᾧ σημειουμένη χρονολογία 24 Oct. 1671 ἀποδεικνύεται ὡς μὴ ἀφορῶσα εἰς τὸν ἐν Κρήτῃ διορισμὸν.

²⁰) Οὕτω ἐξεδίδοντο Μπεράτια κατὰ τὰς τοποθετήσεις ἀνωτέρων κληρικῶν, τῶν Γραμματικῶν τῆς Πόρτας ἐν Κρήτῃ, τῶν Μουτεβελήδων (ἐπιστατῶν) κ.ἄ. ἔναντι καταβολῆς ὠρισμένου χρηματικοῦ ποσοῦ. Μπεράτια ὁμῶς ἐξεδίδοντο καὶ ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἀπονομῆς παρασήμων ἢ χορηγήσεως προνομίων. Ἡ ἔκδοσις τούτων ἦτο ὑποχρεωτικὴ.

πρωτεύουσα τῆς Αὐτοκρατορίας Πρέσβυς²¹ Ὁ διορισμὸς τοῦ Προξένου ἐν Κρήτῃ ἦτο βεβαίως τὸ πρῶτον βῆμα διὰ τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἐμπορικῶν καὶ γενικώτερον τῶν διπλωματικῶν σχέσεων ἐπὶ τῆς νήσου, ἀξιοπαρατήρητον δὲ εἶναι ὅτι προηγήθη μῆνας ὀλοκλήρους τοῦ διακανονισμοῦ τῆς μεταξὺ Ἑνετίας καὶ Ὀθωμ. Αὐτοκρατορίας ὁροθετικῆς γραμμῆς, διακανονισμοῦ ὑπογραφέντος τὴν 24 Ὀκτωβρίου 1671²². Τὸν Μάϊον τοῦ ἔτους τούτου αἱ διαπραγματεύσεις, φαίνεται, ἦσαν ἐν πορείᾳ καὶ ὁ φόβος ἐπαναλήψεως τοῦ πολέμου εἶχε διαλυθῆ. Ὁ Σουλτᾶνος εὐρίσκετο εἰς κυνήγιον ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τῆς Ῥοδόπης²³, ὅπου πολὺ πιθανὸν τὸν ἠκολούθησεν ὁ Βάϊλος, ἀφοῦ ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Χαρμανλῆ ἐξεδόθη τὸ Μπεράτιον τοῦ διορισμοῦ τοῦ ἐν Κρήτῃ Προξένου.

Ὁ ὡς Πρόξενος τοποθετηθεὶς Γυσκάρδος Κοντόσταυλος δὲν μοὶ εἶναι ἄλλοθεν γνωστός. Οἰκογένεια ὅμως Κοντοσταύλων εἶναι γνωστὴ κατὰ τὴν ὑστέραν βυζαντινὴν περίοδον ἐν Μάνῃ²⁴.

Τὸ τρίτον δημοσιευόμενον ἔγγραφον ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ διορισθεὶς Πρόξενος ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του μόλις μετὰ δίμηνον ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Μπερατίου του: εἶναι τὸ ἔγγραφον τὸ γνωστοποιοῦν εἰς τὸν Πασᾶν τοῦ Μ. Κάστρου τὴν ἀφίξιν του, διὰ τοῦ ὁποίου ζητεῖ ἐπίσης τὸν ἐκ μέρους του ἔλεγχον ἐπὶ τοῦ μεταξὺ Ἑνετίας καὶ Κρήτης ἐμπορίου. Διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 4 ἔγγραφου τοῦ Πασᾶ γίνεται δεκτὴ ἡ αἴτησίς του.

²¹) Ἀνάλογα μπεράτια διορισμοῦ Προξένου καὶ διερμηνέως Προξενείου βλ. Τ.Α.Η., Κῶδ. 131, σ. 27 καὶ 126, σ. 174. Ἄνευ τῶν μπερατίων τούτων οἱ διορισθέντες Πρόξενοι δὲν ἠδύναντο κανονικῶς νὰ ἀσκήσουν τὸ ὑπὸ ῥηγμά των, δυναμένου παντὸς νὰ μὴν ἀναγνωρίσῃ τὴν ἰδιότητά των βλ. περὶ τοῦ γάλλου Προξένου G i r a u d παρὰ Ζακυθηνῶ, αὐτ. σ. 257, τοῦ ὁποίου τὴν ἰδιότητα ἠμφεσβήτησεν, ὡς μὴ κεκτημένου μπεράτιον, ὁ φλαμανδὸς Πρόξενος.

²²) H a m m e r, 640.

²³) H a m m e r, 656: «Da alle Furcht der Wiedererneuerung des venetianischen Krieges verschwunden... war, beschloss der Sultan auch seiner Jagdreisen Revier auszudehnen und nach.... den schönen Alpen des Rhodope... das schneeige Thracien angestaut». Τὸν Μάϊον ὅμως δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀνέλθει ἐπὶ τῶν ὀρέων, ἀλλ' εὐρίσκετο εἰς τὰς ὑπωρείας.

²⁴) Βλ. εἰς ἔγγραφον τοῦ 1582 ἐκ Μάνης πρὸς τὸν Δοῦκα τοῦ Nevers «θεοδορῆς κοιτόσταβλος» («N. Ἑλληνομνήμων» II, σ. 398) καὶ εἰς ἔγγραφα τοῦ 1612 καὶ 1615, ἐπίσης ἐκ Μάνης, (Σάθα, Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, Ἀθῆναι 1869, σ. 200 καὶ 206), ὅπου Δημήτριος, Δαμιανός, Μιχαλάκης, Νικήτας, Ἰωάννης καὶ Δημητρώκης Κοντόσταυλοι. Βλαστοὶ τῆς οἰκογενείας Κοντοσταύλων ὑφίστανται καὶ σήμερον.

2. — Κωδικὸς 4ος σελ. 8. Ἄριθ. μεταφράσεως 618.

Ἡ ἔνδοξος καὶ ὑψηλὴ αὕτη ἱερὰ διαταγὴ, ἣ φέρουσα τὸ αὐτοκρατορικὸν μονόγραμμα τοῦ κραταιοτάτου καὶ πανενδόξου ἡμῶν Σουλτάνου, διαλαμβάνει τὸν κάτωθι θεῖον καὶ ὠραῖον ὀρισμὸν.

Ὁ τύπος καὶ ὁ ὑπογραμμὸς τῶν ἡγετῶν τοῦ ἔθνους τῶν χριστιανῶν, ὁ ἐν τῇ εὐδαίμονι πρωτευούσῃ μου διαμένων πρέσβυς τῆς Ἐνετίας Ἀλεβίζο Μολίν, Καβαλλιέρ²⁵, οὗ σφραγισθεῖσαν τὰ τέλη ἐπ' αἰσίοις οἰωνοῖς, δι' ἀναφορᾶς του ἀπευθυνθείσης πρὸς τὸ Αὐτοκρατορικὸν μου Στρατόπεδον μοὶ ἀναφέρει, ὅτι, ἐπειδὴ παρίσταται ἀνάγκη διορισμοῦ ἐκ μέρους τῆς Ἐνετίας ἐνὸς Προξένου, ὅστις νὰ ἐπιβλέπη τὰς ὑποθέσεις καὶ τὰ συμφέροντα τῶν ἐνετῶν ἐμπόρων, τῶν εὐρισκομένων ἐν τῇ θεῖα χάριτι καὶ ἐπινεύσει ἀλωθείση καὶ κατακτηθείση νήσῳ Κρήτη, αἰτεῖται τὴν κατὰ τὰ εἰωθότα ἔκδοσιν ἐκ μέρους μου τοῦ προξενικοῦ μπερατίου τοῦ κομιστοῦ τῆς παρούσης αὐτοκρατορικῆς διαταγῆς Γυσκάρδον²⁶ Κορτοσταύλου. Πρὸς τὸν σκοπὸν ὅθεν τοῦτον ἔδωκα τὴν παροῦσαν ἔνδοξον αὐτοκρατορικὴν μου διαταγὴν καὶ ἐντέλλομαι τὰ ἀκόλουθα :

Ὁ εἰρημένος Γυσκάρδος Κορτόσταυλος, διορίζεται Πρόξενος, ὅπως φροντίζῃ διὰ τὰς ὑποθέσεις τῶν ἐκεῖ, συμφώνως τῇ αὐτοκρατορικῇ συνθήκῃ, ἀφικνουμένων Ἐνετῶν, οὐδεὶς δὲ νὰ ἐπεμβαίῃ εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ νὰ ἐνοχλῇ αὐτόν.

Οὐδεὶς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ συλλαμβάνῃ, προσβάλλῃ καὶ ἐκβιάζῃ τὸν ὀνηθέντα Πρόξενον ἢ τοὺς ἄνδρας τῆς ἀκολουθίας του διὰ χρέος ἢ πλημμέλημα ἄλλου ἀτόμου.

Ἐν ἡ περιπτώσει Ἐνετὸς τις ἀποδράσῃ ἐκεῖθεν λόγῳ χρέους ἢ πλημμελήματός τινος, νὰ μὴ συλλαμβάνεται ἄλλος τελείως ἀθῶος ἀντ' αὐτοῦ καὶ ὑποβάλλεται εἰς ἐνοχλήσεις.

Ἐὰν ἄτομά τινα ἐκ τῶν ἐκεῖ, ἐξ ἐμπαθείας κινούμενα, ἐγείρουν ἀγωγὴν κατὰ τοῦ Προξένου ἢ ἐναντίον ἄλλων Ἐνετῶν, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ ποσοῦ πλέον τῶν πέντε χιλιάδων ἄσπρων καὶ ἡ διεκδικουμένη αὕτη ὀφειλὴ δὲν εἶχε καταχωρισθῆ ἐν καιρῷ εἰς τὰ βιβλία τοῦ Ἱεροδικείου, ἢ δὲν ὑφίσταται ἰδιόχειρόν τι ἔγγραφο ἀποδεικνύον τὴν ὀφειλὴν ταύτην, τότε νὰ μὴ εἰσακούωνται οἱ ἐκεῖ μάρτυρες, ἀλλὰ νὰ παραπέμπεται ἡ ὑπόθεσις αὕτη εἰς τὴν Βασιλεύουσάν μου πρὸς ἐκδίκασιν ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ μου Διβανίῳ.

Ἐὰν, παρὰ τὴν ἐπελθοῦσαν εἰρήνευσιν καὶ ἡσυχίαν, εὐρίσκονται

²⁵) Ὡς Alvisè Molino, Cavaliere, ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τοῦ Valiero, αὐτ. 324.

²⁶) Οὕτω ἀπέδωκα τὸ ἐν τῷ κειμένῳ ὄνομα Gasago, τὸ ὁποῖον ὀλιγώτερον πιθανῶς εἶναι τὸ ὄνομα Ριχάρδος παρεφθαρμένον.

εἰσέτι ἐκεῖ αἰχμάλωτοι ἐξ Ἑνετίας, ἀποδειχθῆ δὲ ὑπὸ τοῦ Προξένου ἐγκύρως καὶ ἑναργῶς ὅτι πράγματι τυγχάνουν οὗτοι ἐκ τῶν ὑπηκόων τῆς Ἑνετίας, τότε, εἰ μὲν ὁ αἰχμάλωτος οὗτος ἔχη ἐξισλαμισθῆ, νὰ ἀφίεται ἐλεύθερος, εἰ δὲ δὲν ἐξισλαμισθῆ, ἀλλὰ διατελῆ εἰσέτι ἐν καταστάσει ἀπιστίας, νὰ ἀπολύεται καὶ νὰ παραδίδεται εἰς τὸν Ἑνετὸν Προξένον, συμφώνως πρὸς τὴν συναφθεῖσαν συνθήκην.

Ἐὰν ξένης ἐθνικότητος ληστοπειραταὶ ἢ μουσουλμᾶνοι λεβεντᾶτοι²⁷ συλλάβουν ἑνετικὰ πλοῖα ἐμπορικὰ ἢ πολεμικὰ καὶ μετὰ τὴν λεηλασίαν καὶ διαρπαγὴν τῶν ὀδηγήσουν ταῦτα εἰς τοὺς λιμένας τῆς νήσου, τότε ὁ Ἱεροδίκης τῆς περιφερείας καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ τόπου μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν αὐτῶν, ἐλευθερώνοντες ἐκ τῶν χειρῶν τῶν κουρσάρων ληστοπειρατῶν τὰ ἑνετικὰ ταῦτα πλοῖα, τὰς ἐξαρτύσεις τῶν, τὸ πλήρωμα, τὰ τηλεβόλα καὶ μηχανήματα αὐτῶν, νὰ παραδίδουν ταῦτα ὡς ἔχουν εἰς τὸν ἑνετὸν Προξένον, ὅπως φροντίσῃ οὗτος διὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν εἰς Ἑνετίαν. Τοὺς δὲ ὑποκινουῦντας ταραχὰς καὶ διαταράσσοντας τὴν εἰρήνην κουρσάρους ληστοπειρατὰς καὶ μουσουλμάνους λεβεντάτους, φροντίζοντες διὰ καταλλήλου τρόπου νὰ συλληφθῶν, ἀποστείλατε εἰς τὴν Βασιλεύουσάν μου.

Ἐὰν ἑνετικόν τι πλοῖον ναυαγήσῃ λόγῳ ἐναντίων ἀνέμων εἴτε ἐν πλῶ ἢ ἐντὸς λιμένος τινός, θελήσουν δὲ οἱ ἐξ αὐτοῦ διασωθέντες νὰ ἐξέλθουν εἰς τὴν ξηρὰν, οὐδεὶς νὰ ἐνοχλήσῃ ἢ ἐπιτεθῆ κατ' αὐτῶν, ἀλλὰ, συμφώνως τῇ αὐτοκρατορικῇ συνθήκῃ, φροντίσατε διὰ τὴν παράδοσιν τοῦ πλοίου καὶ πάντων τῶν ἐμπορευμάτων, τηλεβόλων καὶ μηχανημάτων, ὡς ἔχουσιν, εἰς τὸν Προξένον. Οὐδεὶς δὲ ἀπὸ τοὺς Τελῶνας καὶ λοιπούς, παρὰ τὰς διατάξεις τῆς αὐτοκρατορικῆς συνθήκης, νὰ ἐπεμβαίη καὶ προβαίη εἰς ἐνοχλήσεις.

Κατὰ τῶν διὰ θαλάσσης ἢ διὰ ξηρᾶς ἀφικνουμένων ἐκεῖσε πρὸς ἐμπορίαν ἑνετῶν ἐμπόρων νὰ μὴ ἐξασκῆται παρ' οὐδενὸς ἐκβιασμός τις ἢ προσβολή, ἀλλὰ νὰ ἐμπορεύωνται οὗτοι αὐτόθι ἐν πλήρει ἀνέσει καὶ ἡσυχίᾳ. Νὰ μὴ ζητῶνται παρ' αὐτῶν διὰ τὰ πλοῖά των, εἴτε ἐμπορικὰ εἶναι ταῦτα εἴτε πολεμικά, χρηματικὰ ποσὰ ὑπὸ τύπον φιλοδωρήματος ἢ δώρου, οὐδὲ νὰ λαμβάνη τις παρ' αὐτῶν ἀνθαιρέτως, ἔστω καὶ ἐν ἄσπρον ἢ ὀβολόν.

Οἱ ἐν λόγῳ ἔμποροι δύνανται νὰ ἀσχολῶνται μὲ τὴν ἐμπορίαν παντὸς εἶδους πλὴν τῆς ἐμπορίας τῶν ἵππων, ὀπλων, μολύβδου καὶ σίτου. Θὰ δύνανται δὲ οὗτοι, ἀγοράζοντες οἷονδήποτε ἄλλο ἐμπόρευμα, νὰ ἐξάγῃσι τοῦτο εἰς τὰ μέρη των. Μετὰ δὲ τὴν κατὰ τὰ ἔκπαλαι καθιε-

²⁷) Λεβεντᾶτοι, λεβεντάδες ἢ λεβέντηδες ἦσαν πειραταὶ ναυτολογούμενοι ἀπὸ τοὺς λιμένας τῆς Ἀνατολῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κυρίως ἐναντίον ἄλλων πειρατῶν τῆς Δύσεως, συνήθως μὲ μικρὰν μισθοφορὰν καὶ δικαίωμα ἐπὶ τῆς λείας.

ρωμένα πληρωμήν ὑπ' αὐτῶν τοῦ δασμοῦ, ἀπαγορεύεται εἰς τοὺς Τελώνας καὶ λοιποὺς νὰ ζητοῦν παρ' αὐτῶν ἄλλο τι ποσὸν παρὰ τὰς ὑφισταμένας διατάξεις, οὐδὲ ἐπιτρέπεται εἰς αὐτοὺς καὶ τοὺς φύλακας τῶν λιμένων ἢ εἰσπραξίς διὰ τὰ πλοῖα αὐτῶν καὶ ἐνὸς ἔστω ἄσπρου ὑπὸ τύπον φιλοδωρήματος. Καὶ ἐὰν ἀκόμη παρουσιάσουν διαταγὴν τινὰ πρὸς εἰσπραξίαν τοιούτων ποσῶν, νὰ μὴ ἐκτελεῖται αὕτη, ὡς ἀντιβαίνουσα πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν συνθήκην καὶ τὴν ἱερὰν διαταγὴν.

Κατόπιν τῆς ἐπελευθέρσεως εἰρηνεύσεως καὶ συμφώνως πρὸς τὴν συναφθεῖσαν αὐτοκρατορικὴν συνθήκην, δὲν ἐπιτρέπεται ἢ εἰσπραξίς χαραιοῦ ἢ ἄλλου τινὸς φόρου παρὰ τοῦ ὡς εἴρηται Προξένου καὶ παρὰ τῶν ἐκεῖσε πρὸς ἐμπορίαν ἢ γεωργικὰς ἐργασίας ἀφικνουμένων καὶ ἐκεῖθεν ἀπερχομένων ἐνετιῶν ἐμπόρων ἢ ἐνετιῶν ὑπηκόων, εἴτε ἔγγαμοι εἶναι οὗτοι εἴτε ἄγαμοι, ἐφ' ὅσον δὲν διαμένουν μονίμως ἐν τῇ νήσῳ²⁸.

Ἐὰν δὲ εἰς ἐκ τῶν ἐκεῖ Ἐνετιῶν ἀποθάνῃ²⁹, δὲν θὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὴν καταλειφθεῖσαν αὐτοῦ περιουσίαν οἱ δημόσιοι ταμίαι καὶ οἱ ἐπὶ τῆς διανομῆς ὑπάλληλοι, ἀλλὰ θὰ παραδίδεται αὕτη εἰς τὸν Πρόξενον, ὅστις θέλει φροντίσει διὰ τὴν μεταβίβασίν της εἰς τοὺς ἐν Ἐνετίᾳ κληρονόμους τοῦ ἀποθανόντος.

Ἐὰν μεταξὺ τῶν αὐτόθι Ἐνετιῶν ἀναφνοῦν διαφοραὶ καὶ δίκαι, τὴν ἐξουάλυνσιν καὶ διεξαγωγὴν τούτων θὰ ἐπιλαμβάνεται, συνφωδὰ τῇ αὐτοκρατορικῇ συνθήκῃ καὶ τῇ ἱερᾷ διαταγῇ, ὁ ἐν λόγῳ Πρόξενος, κατὰ τὰς ἐν ἰσχύϊ διατάξεις καὶ ἔθιμα αὐτῶν, οὐδεὶς δὲ δύναται νὰ ἀπαγορεύσῃ αὐτῷ τοῦτο.

Ἐὰν δι' οἰουδήποτε τρόπον καὶ παρὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν συνθήκην ἄτομά τινα ἐπιτύχουν τὴν ἐκδοσὶν ἱερᾶς διαταγῆς καὶ θέλουν διὰ ταύτης νὰ ὑποβάλλουν τὸν Πρόξενον τῆς Ἐνετίας εἰς ταλαιπωρίας, δέον ὅπως ἀφαιρεθῇ παρ' αὐτῶν ἢ διαταγὴ αὕτη καὶ νὰ ἀποσταλοῦν οὗτοι εἰς τὴν Βασιλεύουσαν, διότι δὲν ἐπιτρέπεται οἱ Ἐνετιοὶ νὰ ὑποβάλλωνται εἰς πιέσεις καὶ βιαιοπραγίας.

Ἐν περιπτώσει διαφορᾶς ἢ ἀγωγῆς τινὸς μεταξὺ ἰδιώτου καὶ τοῦ ἐνετιοῦ Προξένου, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ ὑφίσταται οὗτος ταλαιπωρίας, ἀλλὰ νὰ παραπέμπεται ἢ ὑπόθεσις αὕτη εἰς τὴν Βασιλεύουσάν μου πρὸς ἐκδίκασιν ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ μου Διβανίῳ.

Ἐὰν ὁ εἰρημένος Πρόξενος θελήσῃ νὰ μεταβῇ εἰς τι μέρος, οὐδεὶς νὰ παρακωλύῃ καὶ ὑποβάλλῃ τόσον αὐτὸν ὅσον καὶ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοῦ καὶ τοὺς ἵππους του εἰς ταλαιπωρίας. Νὰ μὴ ὑφίσταται καταπιέ-

²⁸) Διὰ τὸν φόρον τῶν μονίμως ἐν τῇ νήσῳ διαμενοντων ἀλλοδαπῶν βλ. τὸ κατωτέρω ὑπ' ἀριθ. 5 δημοσιευόμενον ἔγγραφο.

²⁹) Ἐν τῷ κειμένῳ χρησιμοποιεῖται ὁ ὄρος murt (ἀλλαχοῦ helak), ὡς πάντοτε ἐπὶ μὴ μουσουλμάνων ἢ ζῶων.

σεις καθ' ὁδὸν εἰς τὰς κλεισωρείας, εἰς τοὺς σταθμοὺς καὶ τὰ καταλύματα. Νὰ προμηθεύεται διὰ τῶν χρημάτων του πάντα τὰ ἀναγκαιοῦντα αὐτῷ τρόφιμα συμφώνως πρὸς τὴν ὑπάρχουσαν διατίμησιν καὶ νὰ μὴ συναντᾷ δυσκολίας εἰς τοῦτο.

Νὰ ἀποδιώκωνται καὶ ἀποπέμπωνται πάντες ἐκεῖνοι, οἵτινες, ἐπὶ σκοπῷ κλητεύσεως ἢ συλλήψεως ἐγκληματιῶν, ὑποβάλλουν εἰς ταλαιπωρίας τὸν εἰρημένον Πρόξενον καὶ τὸ προσωπικὸν αὐτοῦ, ζητοῦντες τὴν ὑπόδειξιν ἐγγυητῶν.

Ὅταν ὁ Πρόξενος προσέρχεται ἐνώπιον τοῦ Ἱεροδικείου δι' ἀγωγὴν τινα, νὰ ἐκδικάζεται αὐτὴ μετ' ἀπολύτου δικαιοσύνης καὶ ἰσότητος, ὁ δὲ Σούμπασης νὰ μὴ ἔχη τὸ δικαίωμα νὰ εἰσέρχεται αὐθαιρέτως εἰς τὴν οἰκίαν του, οὐδὲ νὰ ὑποβάλλεται καθ' ὄλου ὁ Πρόξενος εἰς ἐξευτελισμούς.

Εἰς τὰς ὡς ἄνω περιπτώσεις ἐνεργεῖτε καθ' ὃν ἀνωτέρω ἀναφέρεται νόμιμον τρόπον, οὕτως ὥστε νὰ μὴ ὑπάρξῃ πιθανότης βιαιοπραγιῶν καὶ καταπίεσεων εἰς βάρος τῶν Ἑνετῶν, καθ' ὅσον τοῦτο ἀντιβαίνει πρὸς τὴν ἱεράν μου ταύτην βασιλικὴν διαταγὴν καὶ τὴν συναφθεῖσαν αὐτοκρατορικὴν συνθήκην.

Οὕτω γινώσκετε καὶ εἰς τὸ ἱερόν μου σύμβολον πιστεύετε.

Ἐγράφη κατὰ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς Μουχαρέμ τοῦ εὐλογημένου τοῦ ἔτους χίλια ὀγδοήκοντα δύο³⁰.

Ἐκ τῆς Πεδιάδος Χαρμανλῆ³¹.

3. — Κῶδιξ 4ος σελ. 9. Ἀριθ. μεταφράσεως 619α.

Ἐξοχώτατε καὶ ἐκλαμπρότατε σουλιτάνε μου³², ἔσο ὑγιής.

Σκοπὸς τῆς παρούσης ταπεινῆς μου αἰτήσεως εἶναι νὰ σᾶς γνωστοποιήσω, ὅτι ὁ (ὑπογραφόμενος) δοῦλός σας εἶμαι τὸ ἄτομον τὸ ὁποῖον ἦλθεν ἀπὸ τὴν ἀπέναντι ἀκτὴν³³ ὡς Πρόξενος. Παρακαλῶ, τὰ πλοῖα τὰ ὁποῖα θὰ ἔρχωνται εἰς τὴν Κρήτην ἀπὸ τὰ μέρη τῶν Φράγκων, ὅσα δῆποτε καὶ ἂν εἶναι, μεγάλα ἢ μικρά, νὰ μὴ δύνανται νὰ ἐκφορτώωνται καὶ νὰ παραλαμβάνουν φορτίον ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ δούλου σας. Εἰς οἰανδήποτε σκάλαν καὶ ἂν παρουσιασθῇ ἄνθρωπός μου ἐφοδιασμένος δι'

³⁰) 29 Μαΐου 1671.

³¹) Χωρίον μεταξὺ Σβίλενγραδ καὶ Τορνόβου τῆς Βουλγαρίας ἐπὶ τῆς ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως πρὸς τὰ ὄρη τῆς Ῥοδόπης ὁδοῦ. Παρ' αὐτὸ ἡ ὁμώνυμος πεδιάς.

³²) Ἡ προσφώνησις συνήθης καὶ γενικὴ ἀκόμη καὶ ἐπὶ προσώπων μὴ ἔχόντων ἐπίσημον ἰδιότητα. Ἐνταῦθα πρὸς τὸν Πασᾶν τοῦ Μ. Κάστρου Ἰμπραχίμ Πασᾶ, τὸν ἐπιλεγόμενον Κατρουλᾶν.

³³) Ὅρος γενικὸς δι' οὗ δηλοῦνται αἱ ἀκταὶ τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου, ἔστω καὶ ἀπωτέρω τῆς Κρήτης κείμεναι.

ἐγγράφου μου, ἔστω γνωστόν, ὅτι οὗτος εἶναι ἐξουσιοδοτημένος ἀντιπρόσωπός μου (βετιούρης)²⁴. Παρακαλῶ ὅπως ἐκδοθῆ ἔκ μέρους τοῦ ἐκλαμπροτάτου Σουλιάνου μου ἱερὰ διαταγή, ὅπως οὐδεὶς προβάλλῃ ἐμπόδια διὰ τὰς ὡς ἄνω ἀναφερομένας περιπτώσεις.

Ἐμέτερος θεράπων
Ὁ Πρόξενος

4. — Αὐτόθι. Ἀριθ. μεταφράσεως 619β.

Πρὸς τοὺς ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ τελώνας, εἰσπράκτορας καὶ λοιποὺς εἰδικούς. Αὐξηθεῖν τὸ κλέος σας.

Ὁ κομιστής τοῦ παρόντος ἐγγράφου διωρίσθη δι' ὑψηλοῦ αὐτοκρατορικοῦ μπερατίου Πρόξενος ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ. Ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς οἱ ἐνετοὶ ἔμποροι καὶ τὰ πλοῖα αὐτῶν θὰ δύνανται νὰ ἔρχονται καὶ προσορμίζονται εἰς τὴν Κρήτην, μὴ ἐπιτρέπετε εἰς τοὺς οὕτω ἀφικνουμένους ἐξ Ἐνετίας ἔμποροὺς καὶ τὰ πλοῖα αὐτῶν, εἴτε μεγάλα εἶναι εἴτε μικρά, νὰ ἐκφορτώσων τὰ ἐμπορεύματά των, ἐὰν οἱ πλοίαρχοί των καὶ οἱ κάτοχοι τῶν ἐμπορευμάτων δὲν συνεννοηθῶν προηγουμένως μετὰ τοῦ Προξένου ἢ τοῦ ἀντιπροσώπου του καὶ δὲν λάβουν ἄδειαν ἐκφορτώσεως παρ' αὐτοῦ, παρουσιάζοντες ὑμῖν τὸ σχετικὸν πιστοποιητικόν. Ὅταν δὲ μετὰ τὴν ἐκφόρτωσιν θελήσουν οἱ πλοίαρχοι νὰ παραλάβουν ἕτερον φορτίον, μὴ ἐπιτρέπετε τὴν φόρτωσιν, ἐὰν δὲν παρουσιάσων παρομοίαν ἄδειαν ἐκ μέρους τοῦ Προξένου ἢ τοῦ ἀντιπροσώπου του. Ἀπαγορεύεται πᾶσα ἐκ μέρους ὑμῶν ἀνάμιξις καὶ ἐπέμβασις εἰς τὰ καθήκοντα τοῦ Προξένου καὶ τοῦ ἀντιπροσώπου αὐτοῦ. Ἄς ἐπιλαμβάνωνται οὗτοι τοῦ διακανονισμοῦ τῶν ὑποθέσεων τῶν ἀφικνουμένων πλοίων των, συμφώνως πρὸς τοὺς κανονισμοὺς αὐτῶν. Ἀπέχετε πάσης ἐνεργείας ἀντιβαινούσης πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν συνθήκην καὶ τὸ ἴσρον αὐτοκρατορικὸν μπεράτιον.

(Μονογραφὴ τοῦ Πασᾶ)

Τῆ 23 Ἑμίπιουλαχίρ 1082²⁵.

5.

Τὸ τελευταῖον κατωτέρω δημοσιευόμενον ἐγγράφον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐπέκτασιν τοῦ φόρου ἀλλοδαπῶν καὶ ἐν Κρήτῃ. Περὶ τοῦ φόρου τούτου ἐλάχιστα εἶναι γνωστά. Εἰς ἐγγράφα τοῦ Τ. Α. Η. τοῦ ΙΖ'

²⁴) Ἐν τῷ κειμένῳ ἀναγράφεται ὁ ἰταλικὸς ὄρος (veturi). Vettore (ἐκ τοῦ λατ. vector, πβλ. καὶ vectuarius ἢ vectuerius ἐν Du Cange, Glossarium mediae et infimae Latinitatis) καὶ σήμερον εἶναι ὁ δι' ἀποστολὰς ἐντεταλμένος (expéditionnaire).

²⁵) 19 Αὐγούστου 1671.

αἰῶνος τὸν συναντῶ ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν *gıve ciziyesi* (ἢ παλαιὰ καὶ σπανία λέξις *γαν* σημαίνει τὸν ξένον, ἄγνωστον ἢ ἀπολεσθέντα). Οἱ Χριστιανοὶ τὸν ἔλεγαν *γιοβᾶ*³⁰. Ἀπὸ τοῦ φόρου τούτου εἶδομεν («Κρητικὰ Χρονικὰ» Α', σ. 429) ἀπαλλυσσόμενον διὰ φερμανίου τὸν προδότην τοῦ Μ. Κίστρον Ἀνδρέαν Μπαρότσην καὶ τοὺς τέσσαρας αὐτοῦ ὑπηρέτας.

δ. — Κῶδιξ 8ος· σελ. 103. Ἀριθ. μεταφράσεως 397.

Ὁ τύπος καὶ ὁ ὑπογραμμὸς τῶν συναδέλφων σου, εἰς ὃν ἀρμόζει ἡ μεγάλη εὐσπλαγγία τοῦ Ὑψίστου, διακεκριμένε καὶ ἐκλαμπρότατε

Δεφτερδάρη τοῦ Ταμείου Κρήτης, εἶη διαρκὲς τὸ μεγαλεῖόν σου.

Γενέσθω σοι γνωστὸν διὰ τῆς παρουσίας αὐτοκρατορικῆς μου διαταγῆς, ὅτι δι' ὑποβληθέντος σημειώματος μοὶ γίνεται γνωστὸν, ὅτι παρίσταται ἀνάγκη καὶ ἐπιβάλλεται πρὸς ὄφελος τοῦ Δημοσίου Ταμείου ἡ εἰσπραξις καὶ κατάθεσις εἰς τὸ Ταμεῖον Κρήτης τοῦ φόρου ἀλλοδαπῶν παρὰ τῶν ἀφικνουμένων ἐκ ξένων χωρῶν εἰς τὴν νῆσον ταύτην ἀλλοδαπῶν καὶ μὴ ἐγγεγραμμένων εἰς τοὺς καταλόγους τῶν ἀπίστων γηγενῶν, ἥτοι τεσσάρων γροσίων παρὰ τῶν διαμενόντων καὶ ἐμπορευομένων ἐπὶ ἓν ἔτος καὶ δύο γροσίων παρὰ τῶν διαμενόντων καὶ ἐμπορευομένων ἐπὶ ἕξ μῆνας. Ὑποβάλλεται δὲ διὰ τοῦ σημειώματος τούτου ἡ αἴτησις ὅπως ἐκδοθῇ ἐπὶ τοῦτο ἐκ μέρους μου σχετικὴ διαταγή.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ πρὸς εἰσπραξίν τοῦ ἐν προκειμένῳ φόρου ἐξεδόθη ἡ παροῦσά μου διαταγή. Ἐντέλλεσαι, ἅμα τῇ λήψει τοῦ ἱεροῦ τούτου ὀρισμοῦ μου, ὅπως, ἐνεργῶν συμφώνως τούτῳ, εἰσπράξης, ἐκτὸς ἐκείνων τὰ ὁποῖα εἰσπράττεις παρὰ τῶν κατοικούντων ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ γηγενῶν, καὶ παρὰ τῶν ἐξ ἄλλων χωρῶν ἀφικνουμένων ἐκεῖσε χάριν ἐμπορίας καὶ μὴ ἐγγεγραμμένων εἰς τοὺς καταλόγους τῶν ἀπίστων τῆς νήσου ἀλλοδαπῶν, τέσσαρα μὲν γρόσια παρὰ τῶν διαμενόντων ἐπὶ ἓν ἔτος, δύο δὲ γρόσια ἀνελλιποῦς βάρους παρὰ τῶν διαμενόντων καὶ ἐμπορευομένων ἐπὶ ἕξ μῆνας. Δὲν θὰ εἰσπράξης, οὔτε θὰ ἐπιτρέψῃς τὴν εἰσπραξίν καὶ ἐνὸς ἔστω ἄσπρου περιπλέον τοῦ ποσοῦ τούτου. Οἷονδήποτε ποσὸν ἤθελε συναχθῆναι ἐκ τοῦ φόρου τούτου, σύ, ὁ Δεφτερδάρης μου, καταχώρησον εἰς τὸ Βιβλίον τοῦ Ἡμερολογίου σου καὶ φύλαξον τοῦτο.

Οὕτω γίγνωσκε καὶ εἰς τὸ ἱερόν μου σύμβολον πίστευε.

³⁰) Βλ. Καίσαριου Δαπόντε, Χρονογράφος (1648 - 1704), παρὰ Κ. Σάθα, Μεσαιων. Βιβλ. Γ' 46, ὅπου κατὰ λίθος περιγράφεται ὡς κεφαλικὸς φόρος: «Εὐγαλε καὶ τὸ τριῶν λογίων χαράζει εἰς τοὺς Χριστιανούς, . . . διὰ πρότερον ἦτον ὁ γιοβᾶς. . .»

Ἐγράφη τῆ δεκάτῃ πέμπτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς Ῥεμπιουλαχίρ τοῦ ἔτους χίλια ὀγδοήκοντα δύο³⁷.

Ἐκ τοῦ ἐν τῷ ὄρει Δεσπότη³⁸ θερινοῦ μου στρατοπέδου.

Ε Π Ι Μ Ε Τ Ρ Ο Ν

Θεωρῶ σκόπιμον νὰ προσθέσω ὀλίγας λέξεις γενικώτερον περὶ τῶν προξένων ἐν Κρήτῃ ἀπὸ τοῦ 1670 μέχρι τοῦ 1700.

Ἐκτὸς τοῦ προξένου τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὰ δημοσιευθέντα ἔγγραφα, εἰς τὰ ἔγγραφα τοῦ Τ.Α.Η., εἷς καὶ μόνον πρόξενος τῆς Ἐνετίας ἐν Χάνδακι ἀναφέρεται, ὁ Τζο ν ἄ ν ο Σ α λ ο μ ὄ ν, καὶ οὗτος ἐμμέσως εἰς δύο ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1694-5, καθ' ἃ ἡ Γαληνοτάτη εὐρίσκειτο καὶ πάλιν εἰς πόλεμον μετὰ τῆς Τουρκίας. Ἐκεῖ σημειοῦται: «*ὅταν πρὸ 13 ἐτῶν Πρόξενος τῆς Ἐνετίας ἦτο ὁ ἤδη ἀποβιώσας Τζο ν ἄ ν ο Σ α λ ο μ ὄ ν*» (Κῶδ. 8ος, σ. 56 καὶ 11ος, σ. 13). Ἐν Χανίοις τὸ 1684 συναντῶμεν κάποιον ὑπὸ τὸ ὄνομα Γ ἄ σ π α ρ η ς, με' *διερμηνεῖα τῶν Ῥάλλη ν*. Οὗτος ὡς Πρόξενος τῆς Ἐνετίας διαμαρτύρεται διὰ καταπιέσεις τὰς ὁποίας αὐτὸς καὶ ὁ διερμηνεὺς του ὑπέστησαν ἐκ μέρους τοῦ Μουสลῆ Πασᾶ, Διοικητοῦ τῶν Χανίων (Κῶδ. 4ος, σ. 329 καὶ 334).

Ἄλλων ἐπικρατειῶν προξένους συναντῶμεν εἰς τὰ ἔγγραφα τοῦ Τ.Α.Η. τῆς ὡς ἄνω περιόδου μόνον τῆς Γαλλίας ἀπὸ τοῦ 1673, κατόπιν δηλ. τῆς τόσον ἐπωφελοῦς διὰ τοὺς Γάλλους ἐμπορικῆς συμφωνίας μετὰ τῆς Τουρκίας τοῦ 1673, καθ' ἣν ἡ Γαλλία, θεωρηθεῖσα ὡς τὸ μᾶλλον εὐνοούμενον κράτος, ἔδει νὰ καταβάλλῃ μόνον 3 % ὡς δασμὸν, ἐνῶ οἱ ὑπήκοοι ἄλλων κρατῶν κατέβαλλον, ὡς εἶδομεν, 5 % (βλ. *Hammer*, σ. 644 τὰ ἔγγραφα ἐν Κῶδ. 6ω. σ. 136 καὶ 2ω. σ. 417).

Ν. ΣΤΑΥΡΙΝΙΔΗΣ

³⁷⁾ 11 Αὐγούστου 1671.

³⁸⁾ Τὸν Αὐγούστου τοῦ 1671 εἶχεν ἤδη ἀνέλθει διὰ κυνήγιον ὁ Σουλτᾶνος μέχρι τοῦ ὄροπέδιου τῆς περιοχῆς τῆς Ῥοδόπης Despot (σημ. Dospat, ὄρεινὴ περιοχὴ τῆς Ῥοδόπης μεταξὺ Φιλιππουπόλεως καὶ Νευροκοπίου). Βλ. καὶ *Hammer*, αὐτ. 656, ὅστις ἀνάγει τὸ ὄνομα εἰς τοὺς Σέρβους Δεσπότες.